

Toerisme en Zeeland

*Een verkenning
van de invloed
van toerisme
op de Zeeuwse
samenleving*

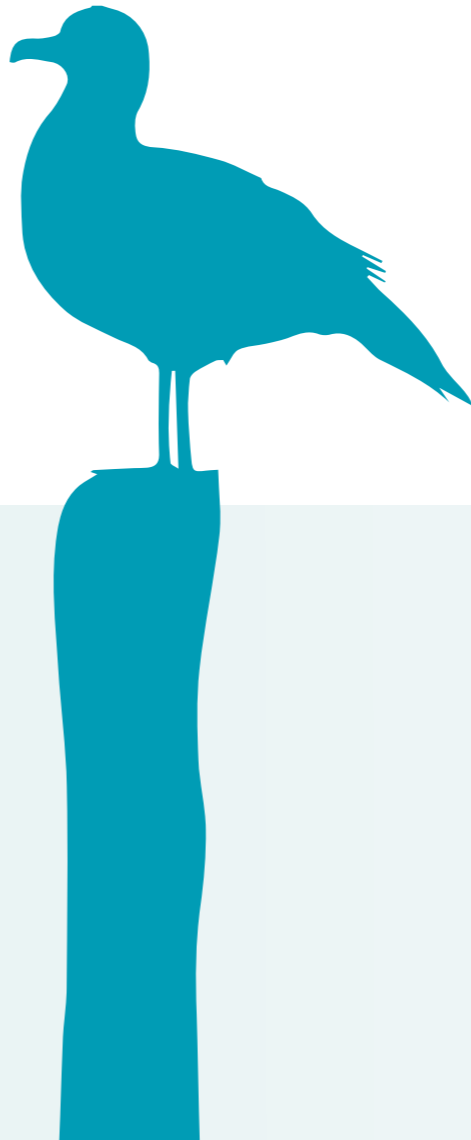
**KENNISCENTRUM
KUSTTOERISME**

Foto: Thijs Tuurenhout

Inhoud

Inleiding	4
Toerisme en economie	6
Toerisme en voorzieningen	12
Toerisme en drukte	18
Toerisme en kracht van inwoners	24
Slotwoord	28
Gehanteerde bronnen	30

Colofon

Dit is een uitgave van HZ Kenniscentrum Kusttoerisme, mede mogelijk gemaakt door Provincie Zeeland.

© 2020, HZ Kenniscentrum Kusttoerisme

Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. Gebruik en overname van de informatie in deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme
p/a HZ University of Applied Sciences
Postbus 364 4380 AJ Vlissingen
Telefoon: 0118 - 489 822
E-mail: kenniscentrumtoerisme@hz.nl
Website: www.kenniscentrumtoerisme.nl

Auteurs
Diana Korteweg Maris
Jorrit Bijl
Harm IJben
Margot Tempelman

Grafische vormgeving
Studio Meesterwerk

Drukwerk
Meulenberg Media

Foto: Flickr - The Commons

Inleiding

Toerisme en Zeeland zijn onlosmakelijk verbonden. Sinds het einde van de 19e eeuw, met de oprichting van de 'Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer in Walcheren te Middelburg', komen 'vreemdelingen' naar Zeeland om te genieten van de kust, het landschap, steden en dorpen. Vanaf het midden van de 20e eeuw, met een toename van het autobezit en het aantal vakantiedagen, is het toerisme echt gaan groeien. Inmiddels telt Zeeland ruim 320.000 slaapplekken voor vakantiegangers en worden jaarlijks miljoenen vakanties en dagjes uit in Zeeland doorgebracht.

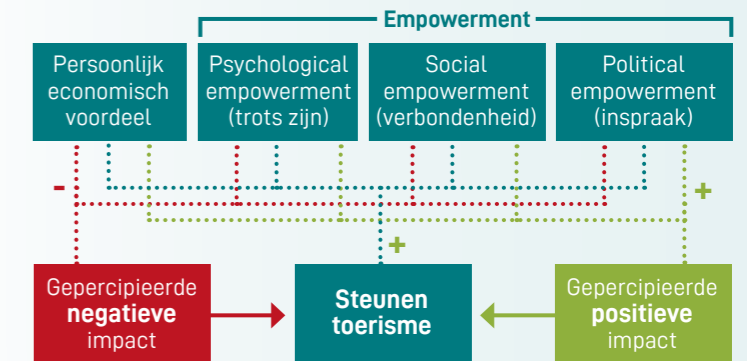
Wat betekent het toerisme voor Zeeland? Vaak wordt dat uitgedrukt in economische waarden: geld en werkgelegenheid. Maar de betekenis kan ook op andere manieren worden uitgedrukt: de impact op voorzieningen, op de ruimte in Zeeland en op de Zeeuwse samenleving. De laatste jaren is er meer aandacht voor deze thema's. In 2018 zette NBTC Holland Marketing de toon met hun visie 'Perspectief 2030', waarin de ambitie werd benoemd dat in 2030 toerisme waardevol moet zijn voor alle inwoners. In deze visie wordt gesteld

dat ingezet moet worden op activiteiten die een bijdrage leveren aan het gedeelde belang van bezoekers, bewoners en bedrijven, om zo Nederland als bestemming toekomstbestendig te ontwikkelen. Vervolgens presenteerde de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) in 2019 hun advies "Waardevol toerisme, de leefomgeving verdient het". De Rli gebruikte in hun advies een model waarmee zij de balans (of disbalans) tussen toerisme en verschillende domeinen van de fysieke en sociale leefomgeving zichtbaar maken.

In 2019 deed HZ Kenniscentrum Kusttoerisme twee onderzoeken die invulling gaven aan de wens meer inzicht te krijgen in de bredere betekenis van toerisme voor de samenleving. Er vond een verkennend, kwalitatief onderzoek plaats naar de impact van toerisme op voorzieningen in Zeeland, hetgeen leidde tot nieuwe inzichten in de vele soorten impacts die voorzieningen ondervinden van toerisme. En er werd een grootschalig onderzoek uitgevoerd naar de steun van inwoners van Zeeland aan toerisme. Dit onderzoek was gebaseerd op een internationaal gevalideerd Scale (RETS)'. Het model (Figuur 1) geeft inzicht in de verschillende aspecten die de mening van inwoners over toerisme bepalen en maakt het mogelijk de onderlinge relaties te onderzoeken. Deze verschillende aspecten zijn als rode draad door deze publicatie

geweven. Het inwonersonderzoek gaf veel inzicht in de meningen van Zeeuwen over het toerisme in de provincie en ook in de verscheidenheid van al die meningen.

Figuur 1
Resident Empowerment through Tourism Scale model (RETS)

Aangepast overgenomen uit: Boley et al (2014)

In deze publicatie worden gegevens vanuit allerlei onderzoeken en bronnen bijeengebracht en naast de mening van de Zeeuwen gezet. Op deze manier wordt alle nu beschikbare informatie eens samengebracht: wat zijn de feiten, klopt dat met de beeldvorming en welke aandachtspunten zijn er voor beleidsmakers, bedrijven, bezoekers en bewoners?

Veel leesplezier toegewenst!

Foto: VV Zeeland

Toerisme en economie

Toerisme en economie zijn nauw met elkaar verbonden. Op vakantie en in de vrije tijd geven mensen veel geld uit. Gemiddeld wordt 15,7% van alle uitgaven van Nederlandse huishoudens besteed aan vakantie en vrije tijd, meer dan huishoudens bijvoorbeeld uitgeven aan voeding (CBS Budgetonderzoek 2015). Deze bestedingen, en de daar uit voortkomende inkomsten en banen, komen voor een belangrijk deel terecht in de regio waar de vakantie of vrije tijd wordt doorgebracht. Voor regio's is dit vaak de reden om toerisme te stimuleren.

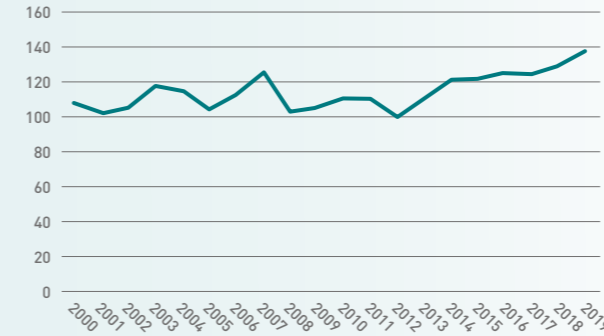
Aan Zeeuwen werd in het inwonersonderzoek de stelling "Een groei van het aantal toeristen versterkt de lokale economie" voorgelegd.

87% van de respondenten was het hiermee eens.

Groei toerisme

Cijfers uit de afgelopen jaren laten zien dat het toerisme in Zeeland groeit, zoals weergegeven in Figuur 2. Prognoses van NBTC Holland Marketing (2018) spreken over een verdere groei van het toerisme, met nog eens 50% tot 2030, alhoewel onverwachte, externe factoren natuurlijk van invloed kunnen zijn op deze groeiverwachting.

Figuur 2
Ontwikkeling toeristische overnachtingen in Zeeuwse logiesaccommodaties

Bron: CBS Statistiek Logiesaccommodaties 2000-2019

Denk aan dagbezoeker

Bij toerisme wordt vaak vooral gedacht aan vakantiegangers, maar ook dagbezoek speelt een belangrijke rol. Voor dagtoerisme zijn de eigen inwoners altijd de belangrijkste doelgroep: veel activiteiten vinden namelijk plaats in de directe woonomgeving. Dit geldt ook voor Zeeland: ruim 29 miljoen uitstapjes werden gemaakt door de Zeeuwen zelf, bijna 14 miljoen uitstapjes werden ondernomen door Nederlanders uit andere provincies. Helaas zijn er geen cijfers bekend over het dagbezoek vanuit het buitenland, maar de ervaring leert dat vooral Belgen Zeeland veelvuldig bezoeken voor de horeca, stranden, winkelgebieden en fiets- en wandelmogelijkheden. In aantallen is het dagbezoek dus omvangrijker dan de vakantieovernachtingen.

73% van de Zeeuwen is het in het inwonersonderzoek eens met de stelling "Toerisme vergroot het inkomen en de levensstandaard in mijn gemeente".

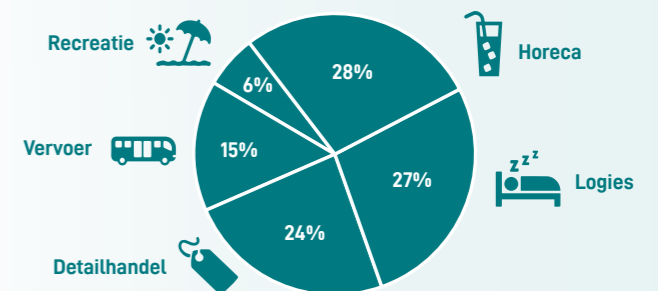

Uitgaven van bezoekers

De gemiddelde uitgaven van een vakantieganger in Zeeland variëren van 15 euro tot bijna 100 euro per persoon per dag, onder andere afhankelijk van het gekozen accommodatietype. Zeeuwen die een uitstapje maken binnen de provincie geven gemiddeld 15 euro uit, dagbezoekers van buiten Zeeland besteden zo'n 22 euro per keer.

Figuur 3 laat zien dat van elke bestede euro van al deze bezoekers ruim de helft terecht komt bij horeca en logiesaccommodaties en nog eens een kwart in de detailhandel. De rest wordt besteed aan vervoer en o.a. toegangsbewijzen in de recreatie.

Figuur 3
Bestedingen van vakantiegangers naar uitgavencategorie

Bron: CBS Statistiek Logiesaccommodaties 2000-2019

Het toerisme en vrijetijd domein creëert dus zeer veel banen en dat betekent dat vele Zeeuwen werk vinden in of gerelateerd aan dit domein. Deze inwoners hebben dus 'persoonlijk economisch voordeel'. Dit geldt natuurlijk ook voor de ondernemers die in het domein actief zijn. En er zijn ook veel andere Zeeuwen die een centje bijverdienen dankzij toerisme.

Met name in veel badplaatsen is het al een oud gebruik: de verhuur van kamers aan toeristen. Een eeuw geleden verhuurden inwoners van Domburg al kamers aan mensen die kwamen genieten van duin, strand en zee. Jarenlang was het een mooie manier om iets bij te verdienen. Gaandeweg werden deze kamers luxe appartementen en werden in de tuin volledige vakantiewoningen gebouwd. En met de komst van verhuurplatforms als Airbnb is het alleen maar gemakkelijker worden om als particulier je kamer, appartement of woning voor vakantieverhuur aan te bieden.

Via data van het bureau AirDNA is inzicht verkregen in het accommodatieaanbod en aantal boekingen via Airbnb. Daarnaast is begin 2020 steekproefsgewijs verkend hoeveel accommodaties worden aangeboden op andere platforms, waarbij bleek dat met name Duitse verhuurplatforms als Ferienhausmiete en Traumferienwohnung meer dan 1.000 Zeeuwse accommodaties tellen. Wel is zichtbaar dat veel aanbod op meerdere platforms tegelijk wordt aangeboden. Bovendien brengen platforms als Wimdu, Casamundo en Holidu juist weer het aanbod van andere verhuurplatforms bijeen. En zo is één vakantiewoning al gauw op vijf plaatsen te vinden (HZ Kenniscentrum Kusttoerisme, 2017).

De cijfers van Airbnb (in Figuur 5) zijn illustratief voor de snelheid waarmee de online verhuurplatforms zich hebben ontwikkeld. Door de wijze waarop het aanbod op Airbnb wordt weergegeven (zonder exacte locatie) is het niet goed inzichtelijk of het gaat om nieuw aanbod of om een nieuw verkoopkanaal voor bestaand aanbod. Steekproeven laten zien dat aangeboden vakantiewoningen zich veelal op bestaande vakantieparken bevinden en dat aangeboden kamers deels bestaand aanbod en deels nieuw aanbod zijn.

Figuur 5
Ontwikkeling aanbod en gebruik Airbnb in Zeeland

	Aantal aangeboden eenheden	Overnachtingen
2014	267	500
2015	649	12.500
2016	1.174	255.500
2017	1.788	662.000
2018	2.520	1.024.000

Bron: AirDNA bewerkt door HZ Kenniscentrum Kusttoerisme

Discussie over particuliere verhuur

Hoewel veel Zeeuwen bijverdienen door de verhuur van accommodaties, is er overal ter wereld veel discussie over deze particuliere verhuur. Het zou een grote invloed hebben op de woningmarkt, omdat huizenprijzen worden opgedreven en huizen worden aangekocht puur voor de verhuur.

Daarnaast bevinden de woningen die voor verhuur worden aangeboden zich vaak in woonwijken, waar andere bewoners overlast ervaren van vakantiegangers, bijvoorbeeld door geluidsoverlast en extra parkeerdruk. Veel overheden werken daarom aan mogelijkheden om de particuliere verhuur verder te reguleren. De Zeeuwen vinden dit ook erg belangrijk, in het inwonersonderzoek geeft 79% aan dat de overheid ervoor moet zorgen dat de woningmarkt niet oververhit raakt.

De portemonnee van de Zeeuwen

16% van de Zeeuwen is het eens met de stelling "Toerisme in mijn gemeente helpt mij mijn rekeningen te betalen". Dit percentage verschilt sterk per gemeente en per woonplaats. Zo varieert het aantal respondenten dat het eens is met deze stelling in de gemeente Veere van 16% in Koudekerke tot 55% in Domburg en in de gemeente Sluis van 16% in Hoofdplaat tot 46% in Cadzand. In de gemeente Tholen is slechts 10% van de inwoners het eens met deze stelling.

Waar een deel van de Zeeuwen verdient aan het toerisme, zeggen ook veel Zeeuwen dat het leven in hun gemeente duurder wordt door toerisme. In het inwonersonderzoek is 34% van de Zeeuwen het eens met deze stelling, met veel hogere percentages in de drukbezochte badplaatsen aan de kust – oplopend tot 64% in Domburg en 72% in Cadzand.

Foto: VV Zeeland

Toerisme en voorzieningen

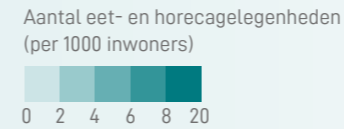
De relatie tussen toerisme en voorzieningen wordt in vele visies en beleidsdocumenten aangehaald. Zo zou er dankzij toerisme meer draagvlak zijn voor bijvoorbeeld horeca en detailhandel, gezien de vele uitgaven van bezoekers in deze sectoren. Maar ook overige recreatieve en publieke voorzieningen in de regio zouden profiteren van toerisme en zo de leefbaarheid voor inwoners vergroten. Dit wordt genoemd als een positief effect van toerisme. Maar recent is er ook meer aandacht voor de mogelijk negatieve effecten van toerisme op het voorzieningenniveau.

Horeca

Lekker eten en drinken hoort bij uitstek bij vakantie en vrije tijd. De horeca wordt niet voor niets gezien als onderdeel van de vrijetijdseconomie. Figuur 6 toont de horecadichtheid per gemeente (het aantal eet- en drinkgelegenheden). De kustgemeenten en andere toeristische hotspots zijn duidelijk zichtbaar: zij beschikken over veel meer eet- en drinkgelegenheden dan gemiddeld.

70% van de respondenten is het eens met de stelling dat er dankzij toerisme meer winkel- en horecagelegenheden zijn. In de gemeenten Veere en Middelburg wordt deze stelling nog sterker onderschreven: respectievelijk 90% en 85%.

Figuur 6
Horecadichtheid per gemeente

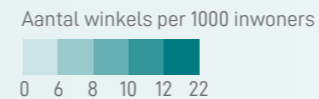

Bron: LISA Vestigingenregister en CBS Bevolkingsstatistiek, betreft het jaar 2018; gemaakt met Localfocus

Detailhandel

De Waddeneilanden en de gemeente Sluis springen in beeld als het aantal winkels wordt afgezet tegen het aantal inwoners (zie Figuur 7). En ook de andere Zeeuwse kustgemeenten scoren hoger dan het landelijk gemiddelde. Een statistische analyse door CELTH (2017) liet bovendien zien dat een toename van het aantal toeristische overnachtingen direct leidt tot een toename van het aantal banen in de detailhandel.

Figuur 7
Winkeldichtheid per gemeente

Bron: LISA Vestigingenregister en CBS Bevolkingsstatistiek, betreft het jaar 2018; gemaakt met Localfocus

Supermarkten

Een specifiek segment van de detailhandel zijn supermarkten. Kijkend naar het aantal supermarkten afgezet tegen het aantal inwoners lijkt de relatie met toerisme nog veel duidelijker. De top-10 gemeenten met de meeste supermarkten zijn de Waddeneilanden, de Zeeuwse kustgemeenten Veere, Sluis, Noord-Beveland en Schouwen-Duiveland en Vaals in het Limburgse Heuvelland.

Figuur 8
Gemeenten met meeste supermarkten per 1.000 inwoners

Bron: LISA Vestigingenregister en CBS Bevolkingsstatistiek, 2018

Foto: Mitou Ton

Foto: Thijs Tuurenhout

Foto: Klimbos Zeeuwse Helden

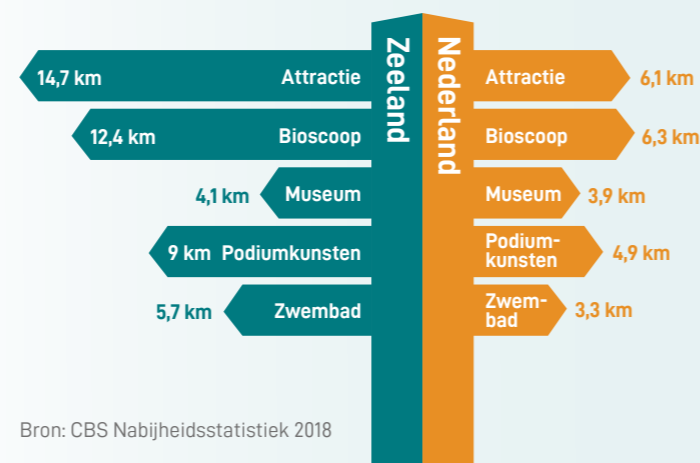
Foto: Reno Maenhout

Recreatieve voorzieningen

63% van de Zeeuwen was het in het inwonersonderzoek eens met de stelling dat er dankzij toerisme meer recreatieve mogelijkheden zijn voor de inwoners. Is dat ook zo? Het CBS brengt voor alle wijken in Nederland in beeld wat de afstand is tot allerhande voorzieningen, bijvoorbeeld gerelateerd aan zorg, vervoer en recreatie. Recreatieve voorzieningen omvatten o.a. musea, podiumkunsten, bioscopen en attracties (pretparken, dierentuinen, binnenspeeltuinen). Voor al deze voorzieningen geldt dat de gemiddelde afstand in Zeeland hoger is dan het landelijk gemiddelde zoals weergegeven in Figuur 9. Een relatie tussen toerisme en recreatieve voorzieningen is op basis van deze CBS-statistieken dus niet te leggen.

Kijkend naar voorzieningen voor routegebonden recreatie lijkt de invloed van toerisme wel zichtbaar. Op basis van cijfers gepubliceerd door de Fietzersbond blijkt dat Zeeland na Drenthe de meeste fietspaden per 1.000 inwoners heeft. En volgens cijfers van de Wandelbond telt Zeeland het grootste aantal wandelpaden (Lange-Afstand-Wandelpaden en streekpaden) per 1000 inwoners.

Figuur 9
Afstand naar recreatieve voorzieningen

Bron: CBS Nabijheidsstatistiek 2018

Natuur en groen

Zeeuwse gemeenten investeren bovengemiddeld in openbaar groen en (openlucht) recreatie: gemiddeld 104 euro per inwoner bij een landelijk gemiddelde van 83 euro. Inwoners hebben echter niet het gevoel dat toerisme bijdraagt aan het behoud van de natuurlijke omgeving en de ontwikkeling van groen; slechts 32% van de respondenten was het eens met deze stelling.

Dit lage percentage is wellicht te verklaren door de groei van het verblijfsrecreatie-aanbod, waarbij de beeldvorming is dat dit ten koste gaat van natuur en landschap. In Zeeland nam het ruimtebeslag door verblijfsrecreatie in de periode 2006-2015 met 24% toe, veel sneller dan de landelijke toename van 12%. Maar het aantal hectare natuur nam in diezelfde periode in Zeeland ook toe (+6%), eveneens meer dan de landelijke groei (+3%). Wel nam het aantal hectaren landbouwgrond in Zeeland af, óók een vorm van landschap.

Zeeuwse gemeenten investeren bovengemiddeld in openbaar groen en (openlucht) recreatie.

Foto: Eddy Westveer

Erfgoed

62% van de Zeeuwen denkt dat toerisme helpt om de culturele identiteit van de regio te bewaren en historische gebouwen te behouden. In Middelburg is zelfs 72% van de inwoners het eens met deze stelling. Bezoekers vinden erfgoed erg aantrekkelijk, zo blijkt uit diverse onderzoeken. De Vrije Universiteit Amsterdam (in: Platform31, 2013) deed onderzoek naar de relatie tussen cultureel erfgoed en de keuze voor een bestemming voor vakanties of dagjes uit in eigen land. Hieruit bleek dat naarmate er meer erfgoed aanwezig is, een bestemming hoger gewaardeerd wordt. Daarnaast bleek dat bezoekers bereid zijn verder te reizen voor bestemmingen met beschermd stadsgezicht, monumenten en musea. Overheden investeren dan ook in cultureel erfgoed. Zeeuwse gemeenten doen dat meer dan het landelijk gemiddelde, zo blijkt uit CBS-cijfers over overheidsfinanciën: gemiddeld 10 euro per inwoner, het landelijk gemiddelde is 6 euro.

62% van de respondenten in het Zeeuwse inwonersonderzoek is het eens met de stelling dat toerisme helpt om het erfgoed te behouden.

Foto: PZC / Johan van der Heijden

Publieke ruimte

Zien publieke ruimtes in gemeente er dankzij toeristische ontwikkelingen beter uit? 42% van de Zeeuwen is het hiermee eens. Dit is een thema dat lastig te vangen is in algemene statistieken. Wel is het zo dat de Zeeuwse gemeenten investeren in de inrichting van de openbare ruimte, om gebieden zo aantrekkelijk(er) te maken voor bewoners en bezoekers. Zo is in Renesse sprake van een masterplan waarbij de gehele dorpskern met looproute naar het strand wordt getransformeerd. En investeerde de gemeente Noord-Beveland circa 1 miljoen euro in de herinrichting van de duinovergang bij het Banjaardstrand. De herinrichting van de Boulevard van Schagen in Domburg werd in 2018 zelfs genomineerd voor de Award Beste Openbare Ruimte, een landelijke award die jaarlijks wordt uitgereikt.

Publieke faciliteiten

Is er een relatie tussen toerisme en publieke faciliteiten? Denk hierbij bijvoorbeeld aan zorgvoorzieningen, politie, brandweer en openbaar vervoer. 66% van de Zeeuwen denkt dat toerisme het aanbod van publieke faciliteiten stimuleert. Statistisch gezien is die relatie niet zo eenvoudig te leggen, hiervoor vindt de komende jaren

nader onderzoek plaats. In 2019 deed HZ Kenniscentrum Kusttoerisme alvast een verkennend onderzoek plaats in de vorm van interviews met vertegenwoordigers vanuit allerlei soorten voorzieningen. Hieruit blijkt dat

Ik mag elk jaar aan de Nederlandse pers uitleggen hoe het toch komt dat we in Zeeland van die belachelijk hoge hoeveelheden huishoudelijk afval per inwoner hebben en ja dat is voor een groot deel toerisme natuurlijk.

Dhr. Marinussen, Zeeuwse Reinigingsdienst

de impact van toerisme op voorzieningen zich op allerlei manieren manifesteert, als gevolg van het aantal toeristen, de verschillende herkomstlanden, de seizoensspreiding en de geografische spreiding in Zeeland. Zo worden voorzieningen intensiever gebruikt,

Er wordt ook gekeken naar de kust, naar de ontwikkeling van de strandslaaphuisjes bijvoorbeeld. Hoe moeten wij daar een brand bestrijden? Hoe komen wij met voldoende materiaal de duinovergang op, is er voldoende water?

Mevr. Willemse, Veiligheidsregio Zeeland

moeten voorzieningen hun dienstverlening aanpassen en heeft het toerisme impact op het verdienmodel – in positieve en negatieve zin. Een greep uit de interviews:

De Zeeuwse Huisartsen Coöperatie heeft het initiatief Vakantiedokter opgestart: een campagne om extra huisartsen aan te trekken voor de zomerperiode en zo de reguliere huisartsen te ontlasten. Toerisme wordt zo als middel ingezet om artsen ook enthousiast te maken voor permanente vestiging in Zeeland en zo het huisartsentekort in Zeeland tegen te gaan;

De Zeeuwse reinigingsdienst ZRD heeft te maken met veel grotere hoeveelheden afval en andere soorten afval (zoals niet-statiegeldhoudende gasflessen, matrassen), afvalstromen die voortkomen uit het toerisme;

De Veiligheidsregio Zeeland ziet het aantal brandveiligheidscontroles toenemen door het groeiende aantal accommodaties, ervaart langere aanrijtijden bij incidenten door toeristische drukte en heeft speciale voertuigen aangeschaft om bijvoorbeeld accommodaties op de stranden te kunnen bereiken;

Het ziekenhuis ADRZ constateert dat met name buitenlandse toeristen sneller geneigd zijn 112 te bellen of direct naar het ziekenhuis te rijden. Hierdoor is sprake van patiënten met minder complexe aandoeningen, hetgeen de gemiddelde behandeltijd op de spoedeisende hulp verlaagt;

Connexion stelt dat het busvervoer in Zeeland, in tegenstelling tot minder toeristische regio's, nauwelijks te maken heeft met rustige zomers. In plaats van de inwoner maakt de toerist in de zomerperiode gebruik van het vervoersaanbod;

Organisaties als de Zeeuwse Reinigingsdienst, Waterschap Scheldestromen en de Veiligheidsregio Zeeland zeggen door het toerisme te maken te hebben met extra kosten, terwijl hun financieringsmodel gebaseerd is op inwoneraantallen. Dit leidt tot knelpunten.

Foto: Omroep Zeeland

Foto: ZRD

Foto: Brandweer Burgh-Haamstede

Foto: Beeldbank Zeeland / Paul van Bueren

Foto: Beeldbank Zeeland / Mechteld Jansen

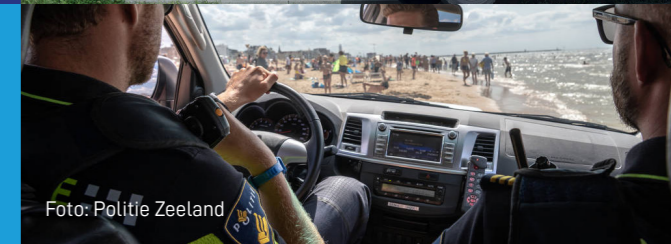

Foto: Politie Zeeland

Foto: PZC / Ruben Oreel

Toerisme en drukte

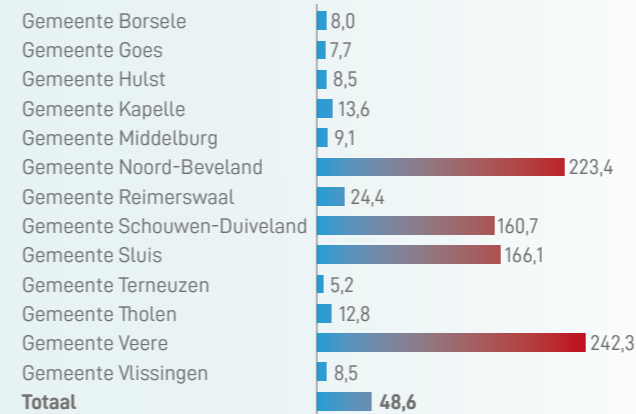
In de media wordt in de laatste jaren veel aandacht besteed aan drukte als gevolg van de groei van het toerisme, ook wel overtourism genoemd. Veelgenoemde voorbeelden zijn Venetië, Barcelona en Amsterdam. Maar ook in sommige Zeeuwse badplaatsen wordt gediscussieerd over de drukte.

Toeristische druk

Drukke kan op twee manieren worden benaderd: objectief en subjectief. In een metropool wordt anders gedacht over drukte dan in een plattelandsdorp. Een objectieve manier om toeristische druk te meten is afzetten van het aantal overnachtingen tegen het aantal inwoners, zoals weergegeven in Figuur 10. Dan zijn er grote verschillen zichtbaar tussen de verschillende gemeenten. Zo kent de gemeente Veere de hoogste toeristische druk in Zeeland. Maar ook binnen gemeenten is de toeristische druk niet evenredig verdeeld, zoals geïllustreerd wordt voor Schouwen-Duiveland in Figuur 11.

Of de gemeten toeristische druk te hoog is, is afhankelijk van allerlei factoren. Bijvoorbeeld van de locatie waar overnachtingen plaatsvinden, binnen de woonkern of daarbuiten, en van de omvang van het dagtoerisme, aanvullend op het verblijfstoerisme. Maar ook factoren als de lokale cultuur en het type toerisme (bijvoorbeeld gezinnen vs. jongerenavonturen) spelen een rol.

Figuur 10
Toeristische drukte per gemeente

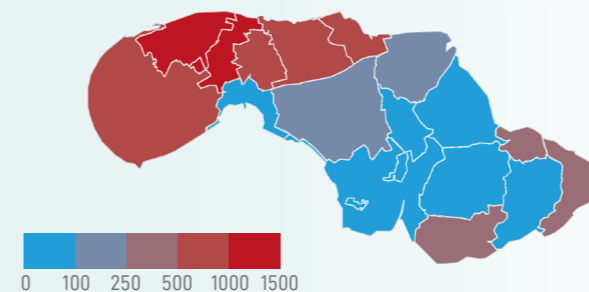

Bron: Berekening HZ Kenniscentrum Kusttoerisme op basis van CBS, toeristen- en forensenbelasting

Meningen van toeristen

Eind 2019 werden Duitsers en Belgen bevestigd over hun vakantie-ervaringen in Zeeland en ook naar hun mening over drukte (NBTC Holland Marketing). 23% van de Duitsers en 11% van de Belgen vond het aan de Zeeuwse kust drukker dan zij vooraf hadden verwacht. Daarentegen vond ook 24% van de Duitsers

Figuur 11
Toeristische druk per woonplaats, gemeente Schouwen-Duiveland

Bron: Berekening HZ Kenniscentrum Kusttoerisme op basis van CBS, toeristen- en forensenbelasting; gemaakt met Localfocus

28% van de respondenten van het inwoners-onderzoek is het eens met de stelling "Door toerisme wordt het te druk in mijn gemeente". Maar dit verschilt zeer sterk per gemeente en per woonplaats. Bijvoorbeeld in de gemeente Sluis, waar dit percentage varieert van 27% in Aardenburg tot 57% in Zuidzande. En in Domburg vindt 59% van de respondenten dat het te druk wordt door toerisme. Uit een heel ander onderzoek, van I&O Research (2019), bleek dat 35% van de Zeeuwse respondenten vindt dat er te veel toeristen naar hun regio / stad komen.

en maar liefst 33% van de Belgen het rustiger dan vooraf gedacht. Van degenen die het drukker vonden dan verwacht, zei 35% dat dit hun vakantie negatief heeft beïnvloed. Hierbij noemde men drukke stranden, overvolle terrassen, parkeerproblemen en de drukte onderweg. Maar ook de vakantiegangers die zeiden dat het rustiger was dan verwacht, vonden dit niet alleen maar positief. 7% van hen klaagde over gesloten winkels, gesloten horeca en dat er 'weinig te doen' was. Zo blijkt dat de beleving van drukte voor iedere toerist anders is.

De gemeten toeristische druk verschilt sterk per gemeente en per woonplaats en ook de beleving van drukte loopt sterk uiteen bij bewoners van verschillende gemeenten en woonplaatsen. Ook vakantiegangers hebben uiteenlopende verwachtingen en ervaringen ten aanzien van drukte. Activiteiten en maatregelen dienen dan ook altijd lokaal te worden bepaald, in samenspraak met bewoners, bezoekers en bedrijven, zodat toerisme waardevol is voor allen.

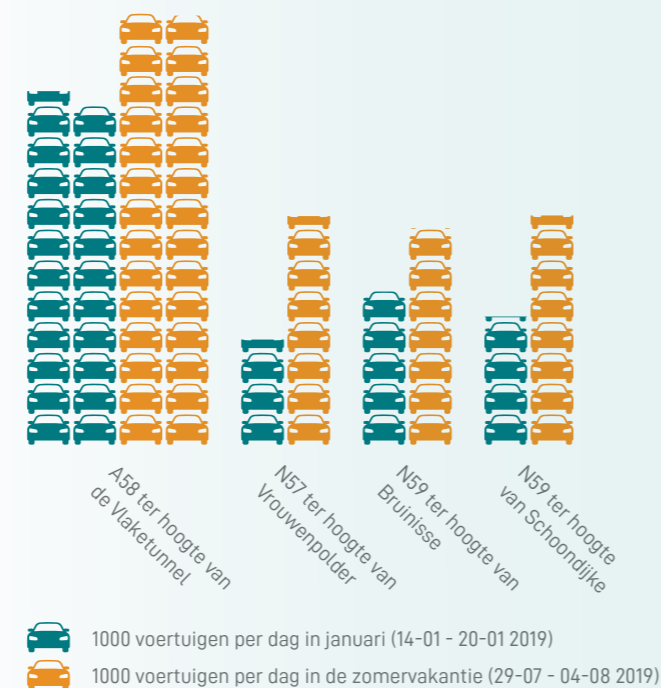

Drukke kan zich op allerlei manieren manifesteren. Vanzelfsprekend is dat een toename van bezoekers leidt tot meer verplaatsingen en dus tot meer verkeer en meer parkeerdruk. Daarnaast kan een toename van bezoekers mogelijk ook leiden tot meer zwerfafval.

Meer auto's

Ruim 95% van de vakantiegangers komt met de auto naar Zeeland. En ook dagbezoekers van buiten Zeeland komen vooral met de auto naar Zeeland. Dit leidt tot veel meer vervoersbewegingen op de Zeeuwse wegen, zoals wordt geïllustreerd in Figuur 12.

Figuur 12
Verkeersbewegingen in Zeeland, januari en zomer 2019

Bron: NDW 2020

Op snelweg A58 is het verschil tussen zomer en winter 25%, op de N61 is het aantal voertuigen in de zomer 77% hoger en op de N57 zelfs 122% hoger. De Zeeuwse wegen zijn niet altijd goed ingericht op de grote verkeersstroom in vakantieperioden, zo bleek uit een interview met het Waterschap, verantwoordelijk voor 4.000 kilometer (plattelands)wegen in Zeeland. Veel verblijfsaccommodaties liggen in het buitengebied en bereikbaar via (vaak te) smalle wegen. De capaciteit van zulke wegen is volgens het Waterschap onvoldoende voor het intensieve gebruik in de zomer, dus dat leidt tot schade aan bermen en beplanting of, erger, tot extra ongevallen.

Vanuit het inwonersonderzoek blijkt 53% van de Zeeuwen vindt dat er door toerisme meer verkeersproblemen zijn in hun gemeente. Bij deze vraag was er sprake van zeer grote lokale verschillen. Zo worden de verkeersproblemen veel meer benadrukt in woonplaatsen waar de hoofdroute door de kern loopt, zoals in Grijskerke (85%) en Aagtekerke (83%) in de gemeente Veere en Zuidzande (84%) in de gemeente Sluis.

En in woonplaatsen waar sprake is van veel parkeerdruk worden de verkeersproblemen door toerisme ook breed benoemd. Voorbeelden zijn Veere (85%), Domburg (83%) en Sluis (75%).

Veel mensen, meer afval

Meer mensen leiden tot meer afval, dat ligt voor de hand. Waar het landelijk gemiddelde 554 kilo afval per inwoner is, is dat in Zeeland 754 kilo. De Zeeuwse Reinigingsdienst verklaart dit vanuit het toerisme. Maar is er ook sprake van meer zwerfafval? In het inwonersonderzoek zegt 51% van de Zeeuwen dat er in hun gemeente sprake is van meer zwerfafval door toerisme. De Veiligheidsmonitor van CBS rapporteert in welke mate mensen in hun buurt verschillende vormen van overlast ervaren. 'Rommel op straat' is één van de soorten overlast die wordt gemeten. In Zeeland is het percentage inwoners dat zegt dat er in hun buurt in meer of mindere mate sprake is van 'rommel op straat' veel lager dan het landelijk gemiddelde. Maar zwerfafval als gevolg van toerisme komt niet persé in woonwijken terecht. Volgens het WereldNatuurFonds liggen er gemiddeld 313 stuks afval op elke 100 meter Noordzeestrand. Op de Zeeuwse stranden wordt hard gewerkt aan het verwijderen van zwerfafval en daardoor scoren ze hoog in de jaarlijkse Schoonste Stranden-verkiezing van Nederland Schoon. Van de 94 geïnspecteerde stranden lagen 25 stranden in Zeeland. De gemiddelde score van de Zeeuwse stranden is 9,0; de gemiddelde score van de stranden elders in Nederland is 8,5. Landelijke winnaar in 2019 was het Banjaardstrand in Kamperland. In de afgelopen tien jaar werd de verkiezing maar liefst acht keer gewonnen door één van de Zeeuwse stranden.

Leid en al die bezoekersstromen nu ook tot overlast voor bewoners en/of een toename van criminaliteit? In het inwonersonderzoek zegt 24% van de Zeeuwen dat een groei van het aantal toeristen zal leiden tot wrijving tussen inwoners en toeristen. Daarnaast is 20% van de respondenten van het Zeeuwse inwonersonderzoek van mening dat er door toerisme meer criminaliteit is in hun gemeente.

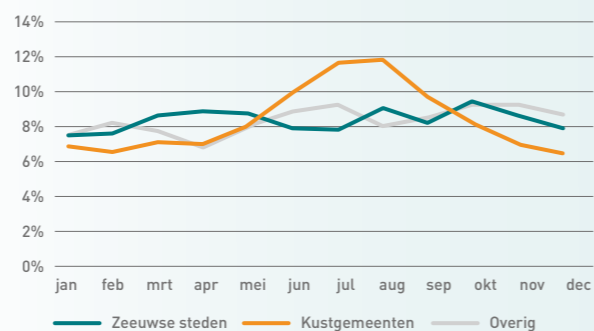
Overlast en wrijving

In het inwonersonderzoek is gevraagd naar wrijving tussen inwoners en toeristen, gemakshalve hier vertaald als overlast van toeristen voor inwoners. De Veiligheidsmonitor van het CBS onderzoekt in welke mate inwoners overlast ervaren in hun buurt, bijvoorbeeld overlast in de vorm van afval en vernielingen op straat, sociale overlast, verkeersoverlast en overlast van horecagelegenheden. Zeeland 'scoort' op al deze vormen van overlast lager dan het landelijk gemiddelde. Bij het inzoomen op de werkgebieden van politieteams – Walcheren, Oosterscheldebekken en Zeeuws-Vlaanderen – valt op dat alleen Walcheren soms wat hoger scoort dan het landelijk gemiddelde. Dit betreft verkeersoverlast (en dan in het bijzonder parkeerproblemen) en wat overlast van horecagelegenheden. Echter, Walcheren omvat 2 steden en één zeer toeristische gemeente en de cijfers kunnen niet nader verbijzonderd worden. Een relatie tussen toerisme en overlast voor inwoners is vanuit de openbare statistieken daarom niet te leggen.

Toerisme en criminaliteit

Iedereen kent voorbeelden uit het buitenland waar toeristen een gemakkelijke prooi lijken te zijn voor oplichters en dieven. Hoe is dat in een toeristische regio als Zeeland? Een vijfde van de Zeeuwen denkt dat er door toerisme meer criminaliteit is in hun eigen gemeente.

Figuur 13
Spreiding misdrijven per maand, 2019

Bron: Politie, 2019

Kijkend naar CBS-cijfers over geregistreerde misdrijven scoort Zeeland – omgerekend naar aantal inwoners – flink lager dan het landelijk gemiddelde. De Zeeuwse steden benaderen het landelijk gemiddelde, de overige gemeenten – inclusief de meest toeristische gemeenten – scoren daar ver onder. Kijkend naar soorten misdrijven, is er niet één type misdrijf waarbij de toeristische Zeeuwse gemeenten eruit springen. Op basis van deze cijfers lijkt er dus geen relatie te zijn tussen toerisme en criminaliteit in Zeeland. Maar de cijfers over het aantal misdrijven kunnen ook per maand worden geanalyseerd en dan lijkt een relatie met toerisme toch iets meer voor de hand te liggen.

Voor deze analyse zijn de Zeeuwse gemeenten onderverdeeld in drie groepen – de Zeeuwse steden (Goes, Middelburg, Terneuzen en Vlissingen), de kustgemeenten (Noord-Beveland, Schouwen-Duiveland, Sluis en Veere) en overig. Vervolgens is gekeken naar de spreiding van de geregistreerde misdrijven per maand. Dan ontstaat voor de kustgemeenten een seizoenspatroon dat overeenkomt met het toeristisch seizoen, zoals weergegeven in Figuur 13. Nader onderzoek is nodig om deze relatie verder in beeld te brengen.

Aandacht voor verouderde vakantieparken

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken presenteerde eind 2018 de Actieagenda Vakantieparken, opgesteld in samenwerking met een groot aantal gemeenten, provincies, toeristische en maatschappelijke organisaties. Waarom? Vakantieparken zijn een belangrijk onderdeel van het toeristische verblijfsaanbod in Nederland. Een groot deel is van goede kwaliteit en hun eigenaren hebben de investeringscapaciteit om continu in te spelen op de markt om zo ook in de toekomst toeristen te blijven trekken; dit zijn de vitale vakantieparken. Er is echter een klein aantal parken dat niet in staat is zich aan te passen aan de snel veranderende marktomstandigheden. De toeristische vraag naar zo'n park valt daardoor weg, maar het park zelf blijft bestaan.

Voor zulke parken lijkt niet-recreatieve verhuur dan een aantrekkelijk verdienmodel. Een vakantiepark kan in een dergelijke situatie dienst gaan doen als laatste uitwijkplaats voor mensen die op de reguliere woningmarkt niet terecht kunnen. Daarnaast zijn er criminelen die vakantieparken gebruiken om 'onder

de radar' te blijven. In extreme gevallen kan er een dynamiek ontstaan waar overlast, criminaliteit en andere ondermijnende activiteiten vrij spel krijgen. Dit soort ontwikkelingen op vakantieparken zijn in heel Nederland waar te nemen, maar in kustprovincies zoals Zeeland komt het minder vaak voor. In deze kustregio's is sprake van een grote toeristische vraag en is er weinig ruimte voor ander gebruik. Toch is het van belang om ook in Zeeland oog te houden voor verouderde vakantieparken waar mogelijk sprake is van ongewenste gebruiksvormen.

Foto: VVV Zeeland

Foto: PZC / Ruben Oreal

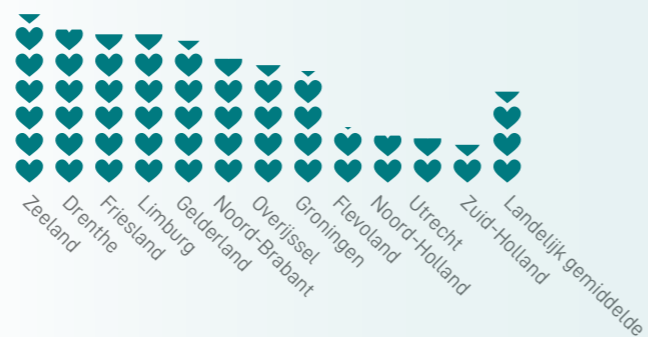
Toerisme en de kracht van inwoners

Een belangrijk onderdeel van het model dat ten grondslag ligt aan het Zeeuwse inwonersonderzoek is 'empowerment'. 'Empowerment' duidt op de mate waarin inwoners kracht halen uit de effecten van toerisme en het hun steun voor toerisme dus versterkt ofwel verzwakt. Er zijn drie soorten 'empowerment', namelijk psychologisch (trots), sociaal (verbondenheid) en politiek (inspraak). Hoe ziet dit eruit in Zeeland?

Trotse Zeeuwen

64% van de Zeeuwen vindt Zeeland de mooiste provincie van Nederland, zo bleek uit onderzoek van I&O research in opdracht van de NOS en de regionale omroepen (2019). Dat percentage ligt in geen enkele provincie zo hoog, zo laat figuur 14 zien.

Figuur 14
Eens met de stelling: Onze provincie is de mooiste provincie van Nederland

Bron: I&O Research, 2019

Beelden uit dit mozaiek: VVV Zeeland, Beeldbank Zeeland, zeelandlandinzee.nl en Kenniscentrum Kusttoerisme.

Zeeuwen ontleen hun trots vooral aan de zee, de kust en de duinen. Ouderen noemen vaak de Deltawerken, voor jongeren telt de mentaliteit van nuchterheid en hard werken zwaar, evenals het dialect: "De Zeeuwse taele is de mooiste van allemaal!" Zeeuwen zijn ook trots op de wapenspreuk 'Luctor et Emergo', de rust en de geschiedenis van Zeeland. 79% van de Zeeuwse respondenten zegt dat Zeeuwen 'zeer gastvrij zijn voor mensen van buiten de provincie', daarmee scoort Zeeland samen met de Friezen bovenaan.

Trots dankzij toerisme

58% van de deelnemers aan het inwonersonderzoek is het eens met de stelling 'Door toerisme wil ik anderen vertellen wat mijn gemeente te bieden heeft'. Dit percentage varieert sterk voor verschillende gemeenten en woonplaatsen. Die variatie is niet direct te verklaren vanuit de omvang van het toerisme in een gebied. Inwoners van drukbezochte kernen als Sluis (77%) en Veere (76%) zijn het veel vaker eens met de

stelling, maar in eveneens drukbezochte badplaatsen als Nieuwvliet (54%) en Domburg (64%) is dit in mindere mate het geval.

Trots uitdragen

Natuurlijk zijn ondernemers en medewerkers in de vrijetijdsector hartstikke trots op Zeeland en doen zij hun best om bezoekers van Zeeland alle mooie plekjes te laten zien. Maar voor hen is dat mede onderdeel van hun werk. Er zijn ook allerlei Zeeuwen die zich vrijwillig inzetten om Zeeland op haar mooist te laten zien aan bezoekers. Zo zijn er tientallen vrijwilligers die zich inzetten voor het onderhoud van fiets- en wandelroutenetwerken en vele tientallen die actief zijn als gids bij het rondleiden van groepen. Zij zijn ambassadeur voor Zeeland!

Foto: Remco Huvermann

Foto: Omroep Zeeland

Beeld uit video: Help mee, bescherm de kust! (Natuurmonumenten)

Toerisme en sociale verbondenheid

27% van de Zeeuwen is het eens met de stelling 'Toerisme zorgt ervoor dat ik mij meer verbonden voel met de gemeenschap'. Er is dus maar een klein deel van de Zeeuwen dat vindt dat de sociale verbondenheid in kernen wordt gestimuleerd door het toerisme. Dit aandeel lijkt overigens wat groter zijn in de woonkernen die drukbezocht worden door toerisme.

Kijkend naar het perspectief van bezoekers voelen met name vaste gasten – mensen met een eigen vakantie-accommodatie in Zeeland, zoals een tweede woning of stacaravan – zich verbonden met Zeeland. 9% van hen is zelfs van plan om binnen 10 jaar permanent te gaan wonen in Zeeland, zo bleek uit het onderzoek 'Vaste gasten in Zeeland' van HZ Kenniscentrum Kusttoerisme in 2017.

Toerisme en politieke inspraak

In het inwonersonderzoek was 12% van de Zeeuwen het eens met de stelling "Ik heb een stem in de beslissingen rond toeristische ontwikkelingen in mijn gemeente". Het gevoel weinig inspraak te hebben doet op dit moment afbreuk aan de steun van inwoners voor toerisme in Zeeland. De mening van inwoners (burgers) wordt steeds belangrijker in het Nederlandse overheidsbeleid. Op alle beleidsterreinen is burgerparticipatie van groot belang. Dit komt misschien nog wel het meest tot uitdrukking in het nieuwe ruimtelijk beleid: in de aankomende Omgevingswet is participatie van alle stakeholders – inclusief burgers – een belangrijke pijler. Ook in Zeeland organiseren overheden participatiebijeenkomsten voor bijvoorbeeld de Omgevingsvisie en de Veerse Meer-visie.

Los van formele participatietrajecten hebben burgers ook via andere wegen invloed op politieke besluitvorming. Via petities en burgerinitiatieven worden onderwerpen op de politieke agenda gezet. Het initiatief 'Bescherm de kust' van zes natuur- en milieuorganisaties zette een spotlight op de mogelijke wetswijzigingen rondom bebouwing van de kust. Zowel landelijk als in Zeeland is in een breed overleg van stakeholders gekeken naar de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden aan de kust. In Zeeland resulteerde dit in een breed gedragen Kustvisie. Maar ook protesten tegen diverse grootschalige recreatiecomplexen zorgden voor veel media-aandacht en wijzigingen in de besluitvorming.

Vanuit het inwonersonderzoek blijkt dat de factor 'trots zijn' momenteel in positieve zin bijdraagt aan de mate van steun voor toerisme in Zeeland. De mate waarin inwoners invloed denken te hebben op de politieke besluitvorming ten aanzien van toerisme doet momenteel juist afbreuk aan de mate van de steun voor toerisme. Hoewel er al diverse mogelijkheden zijn om inspraak te hebben in de politieke keuzes, is het van belang deze mogelijkheden nog toegankelijker en zichtbaarder te maken voor inwoners.

Slotwoord

HZ Kenniscentrum Kusttoerisme heeft als taak kennis te ontwikkelen én te delen over het toerisme en vrijetijd domein in Zeeland. Wij vinden het van groot belang dat beleidsmakers en bedrijven optimaal geïnformeerd worden over feiten en meningen, zodat zij daarmee keuzes kunnen maken voor beleid en bedrijfsvoering.

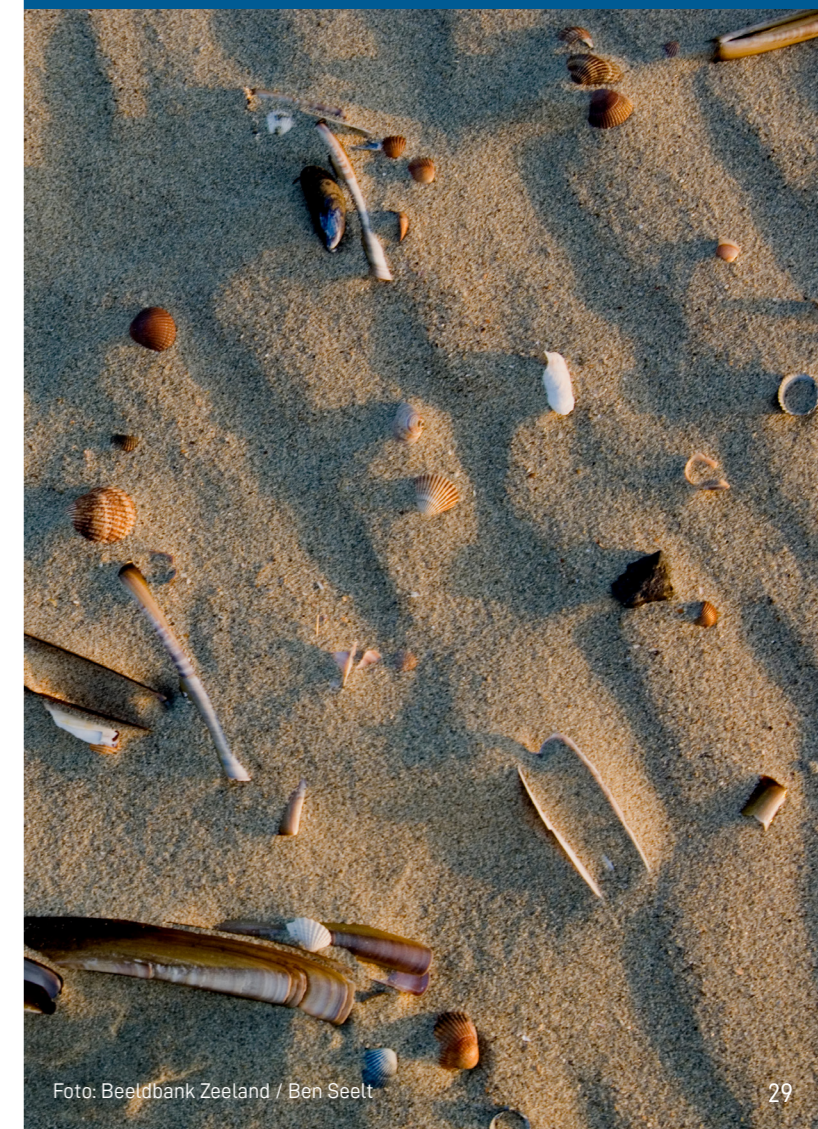
Waar in het verleden groei van toerisme voor menige regio het hoofddoel was, zijn de tijden nu veranderd. Het gaat om het creëren van balans, een balans tussen bezoekers, bewoners en bedrijven; een balans tussen economie, landschap en leefomgeving. Dit vraagt om nieuwe kennis. Tot op heden werd het succes van toerisme vooral gemeten aan de hand van economische indicatoren en de tevredenheid van bezoekers. Nu is het zaak om ook andere indicatoren in beeld te brengen en ook de mening van inwoners te onderzoeken.

In 2019 heeft HZ Kenniscentrum Kusttoerisme voor het eerst de inwoners van Zeeland gevraagd naar hun mening over toerisme. Vanuit dit onderzoek bleek dat er op dit moment nog brede steun is bij de Zeeuwen voor Zeeland als toeristische bestemming. Die brede steun is met name verklaarbaar vanuit de positieve effecten van toerisme die inwoners ervaren en ook de gevoelde trots dankzij toerisme. Maar inwoners ervaren ook negatieve effecten van toerisme en hebben het gevoel beperkt inspraak te hebben bij toeristische ontwikkelingen. Op dit moment wegen de voordelen van toerisme voor een ruime meerderheid van de inwoners zwaarder dan de nadelen.

In deze publicatie zijn de ervaringen van inwoners samengebracht met feiten en cijfers over toerisme en een grote variëteit aan thema's die relatie hebben met toerisme. Op deze manier is de situatie zo volledig mogelijk in beeld gebracht. Met de nu beschikbare informatie ontstaat een duidelijk beeld. Het laat zien dat het voor de bestemming Zeeland van groot belang is om de bewoner goed te betrekken in het toeristisch beleid, om de zorgen van de inwoners serieus te nemen en te werken aan het wegnemen van de negatieve effecten van toerisme. Maar ook de positieve effecten van toerisme mogen nog meer voor het voetlicht worden gebracht en de trots van de Zeeuwen mag nog meer worden gestimuleerd.

Deze publicatie is een eerste poging om toerisme in Zeeland in een breder perspectief te zetten. De inzichten zijn nog lang niet volledig. De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur adviseert in het rapport 'Waardevol Toerisme' om een krachtige kennisinfrastructuur rondom toerisme te ontwikkelen. Men stelt dat er kennis nodig is over de manier waarop toerisme zich ontwikkelt, over de maatschappelijke betekenis van toerisme, over de exacte effecten op de leefomgeving en over de manier waarop sturingsinstrumenten werken. HZ Kenniscentrum Kusttoerisme zet zich in – samen met partners in Nederland en Zeeland – om deze kennisinfrastructuur te ontwikkelen, om zo optimaal bij te dragen aan 'waardevol toerisme', toerisme dat waarde creëert voor bewoners, bezoekers, bedrijven en omgeving.

NB: Het toerisme en vrijetijd domein maakt op het moment van samenstellen van deze publicatie enorm zware tijden door als gevolg van de coronavirus-uitbraak. HZ Kenniscentrum Kusttoerisme zet zich samen met alle partners in om het domein weer op volle sterkte te laten komen én nog waardevoller te maken voor bewoners, bezoekers, bedrijven en omgeving.

Gehanteerde bronnen

- Boley, B., McGehee, N.G., Perdue, R., and Long, P. (2014). 'Empowerments and resident attitudes towards tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens'. *Annals of Tourism Research*. 49, pp. 33-50.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). Bevolkingsstatistiek 2019. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70648ned/table?ts=1584092477158>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). Bodemgebruik 2015. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70262ned/table?ts=1584104438672>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). Budgetonderzoek 2015. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83678NED/table?ts=1584569191326>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). Gemeentelijk afval; hoeveelheden. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/83558NED/table?ts=1584905125026>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2019). Gemeenterekeningen 2018. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84413NED/table?ts=1584103309259>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). Geregistreerde criminaliteit 2010-2019. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83648NED/table?ts=1584997984456>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). Nabijheidsstatistiek 2018. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84463NED/table?ts=1584088758775>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020). Veiligheidsmonitor 2019 – Leefbaarheid en overlast in de buurt. <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81924NED/table?ts=1585064344603>
- Fietsersbond en beslist.nl (2019). Nederland Fietsland. <https://www.fietsersbond.nl/nieuws/hoe-hard-wij-fietsen-en-nog-veel-meer-interessante-fietsweetjes/>
- Fietsersbond (2013). Hoeveel kilometer fietspad is er in Nederland?. <https://www.fietsersbond.nl/nieuws/bijna-35-000-km-fietspad-in-nederland/>
- I&O Research (2019). Regio- & provinciegevoel. Onderzoek onder de Nederlandse bevolking in opdracht van de NOS. https://www.ioresearch.nl/wp-content/uploads/2019/10/Rapport-lenO-NOS2-Regiogevoel-def_1.pdf
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme en Hotelschool The Hague (2017). Airbnb aan de kust. De impact van Airbnb op de Nederlandse Noordzeekust. https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/images/e/eb/Themapublicatie_Airbnb_aan_de_kust-web.pdf
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2017). Vaste gasten in Zeeland. https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/wiki/index.php/KCKT_Publication_PR_00005
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2018). Aanboddatabase verblijfsaccommodaties.
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2019). De eerste stap richting een (nog meer) bewuste toeristische bestemming. Wat is de houding (attitude) van de inwoners van de provincie Zeeland ten aanzien van toerisme? https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/images/6/6f/Rapportage_inwonersonderzoek_Zeeland_LR.pdf
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2019). Een verkenning naar de impact van toerisme op voorzieningen in Zeeland. https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/images/b/b5/Een_verkenning_naar_de_impact_van_toerisme_op_voorzieningen_in_Zeeland.pdf
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2019). Kerncijfers vrijetijdseconomie Zeeland 2018. https://www.kenniscentrumtoerisme.nl/images/c/c0/Kerncijfers_vrijetijdseconomie_Zeeland_2018_DEF_%28PDF-A%29.pdf
- HZ Kenniscentrum Kusttoerisme (2020). Toerisme in de provincie Zeeland. Omvang en economisch belang (impact) 2018.
- LISA (2019). Vestigingenregister. www.lisa.nl
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2018). Actieagenda Vakantieparken 2018-2020. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/11/29/actie-agenda-vakantieparken-2018-2020>
- Nationale Databank Wegverkeersgegevens (2020). NDW Open Historische Dataservice. <https://dexter.ndwcloud.nu/opendata>
- NBTC Holland Marketing (2018). Perspectief Bestemming Nederland 2030. <https://www.nbtc.nl/nl/home/visie-strategie/perspectief-2030.htm>
- NBTC Holland Marketing (2020). Kustmonitor 2019 – Provincie Zeeland.
- Nederland Schoon (2019). Strandverkiezingen 2019 monitoringsapp. <https://www.monitoringsapp.nl/uitslag2019/>
- Platform31 (2013). Cultureel erfgoed op waarde geschat. https://www.platform31.nl/uploads/attachment_file/101/Publicatie_PL31_Cultureel_Erfgoed.pdf
- Politie (2020). Politie Open Data. Geregistreerde misdrijven, maandcijfers. <https://politieopendata.cbs.nl/>
- Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2019). Waardevol toerisme. Onze leefomgeving verdient het. <https://www.rli.nl/publicaties/2019/advies/waardevol-toerisme>
- WereldNatuurFonds (2019). Kustlijn Bonaire 10x meer vervuild met plastic dan Noordzeestranden. <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/actueel/nieuws/bonaire-10x-meer-vervuild>

Toerisme en Zeeland

Een verkenning van de invloed van toerisme op de Zeeuwse samenleving

Toerisme en Zeeland zijn onlosmakelijk verbonden. Maar wat betekent het toerisme voor Zeeland? Vaak wordt dat uitgedrukt in economische waarden: geld en werkgelegenheid. Maar de betekenis kan ook op andere manieren worden uitgedrukt: de impact op voorzieningen en de ruimte in Zeeland, de impact op de Zeeuwse samenleving. De laatste jaren is er meer aandacht voor deze thema's. HZ Kenniscentrum Kusttoerisme deed in 2019 onderzoek naar de steun van inwoners van Zeeland aan toerisme. Dit inwonersonderzoek gaf veel inzicht in de meningen van Zeeuwen over het toerisme in de provincie en ook in de verscheidenheid van al die meningen. In deze publicatie worden gegevens vanuit allerlei onderzoeken en bronnen bijeengebracht en naast de mening van de Zeeuwen gezet. Op deze manier wordt alle nu beschikbare informatie eens samengebracht: wat zijn de feiten, klopt dat met de beeldvorming en welke aandachtspunten zijn er voor beleidsmakers, bedrijven, bezoekers en bewoners?

Mede mogelijk gemaakt door:

